

Wyrok z dnia 18 maja 2010 r.

III UK 2/10

Skutkiem utraty domniemania konstytucyjności ustawy w konsekwencji wydania przez Trybunał Konstytucyjny wyroku stwierdzającego niezgodność jej przepisu z Konstytucją, jest obowiązek zapewnienia przez sądy orzekające w sprawach, w których przepis ten ma zastosowanie, stanu zgodnego z Konstytucją wynikającego z wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski, Sędziowie SN: Małgorzata Wrębiakowska-Marzec, Andrzej Wróbel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 18 maja 2010 r. sprawy z odwołania Wiesława Z. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w S. o prawo do emerytury, na skutek skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 26 listopada 2009 r. [...]

1. u c h y l i ł zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym w części uchylającej wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach z dnia 10 kwietnia 2008 r. [...] i zmienił ten wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że przyznaje ubezpieczonemu Wiesławowi Z. prawo do emerytury od dnia 30 listopada 2007 r.

2. o d d a l i ł skargę kasacyjną w pozostałym zakresie.

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w Siedlcach (dalej jako organ rentowy) decyzją z dnia 22 stycznia 2008 r. odmówił Wiesławowi Z. (dalej jako wnioskodawca) przyznania prawa do emerytury, albowiem nie spełnił warunków określonych w art. 27 i 29 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm., dalej jako ustawa). Wnioskodawca w odwołaniu od powyższej decyzji domagał się jej zmiany i przyznania emerytury od dnia 11 lutego 2004 r. W uzasadnieniu odwołania

wskazał, że zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2007 r., P 10/07, przepis odmawiający prawa do emerytury mężczyźnie, który ukończył 60 lat i ma 35 letni staż pracy, jest niezgodny z Konstytucją, a zatem nieważny od dnia jego obowiązywania. W ocenie wnioskodawcy, nie ma przeszkód, aby przyznać mu emeryturę od 11 lutego 2004 r., tj. od dnia, w którym spełnił warunek ukończenia 60 lat życia, a przy tym ma wymagany staż 35 lat pracy.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach wyrokiem z dnia 10 kwietnia 2008 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy uznając, że nie ma podstaw prawnych, aby przyznać wnioskodawcy prawo do emerytury na podstawie dwóch przesłanek, tj. w związku z osiągnięciem wieku 60 lat oraz wykazaniem ponad 35-letniego okresu składkowego i nieskładkowego. Sąd pierwszej instancji stwierdził, że podstawą prawną do przyznania wnioskodawcy prawa do emerytury na podstawie tych dwóch przesłanek (wieku 60 lat oraz wykazania ponad 35-letniego okresu składkowego i nieskładkowego) może być tylko przepis prawa materialnego zawarty w ustawie. Na dzień wydania zaskarżonej decyzji, jak i na datę wyrokowania, brak jest takiej regulacji prawnej w ustawie o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Wnioskodawca zaskarżył powyższy wyrok w całości apelacją, którą Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z dnia 3 lipca 2008 r. [...] oddalił. Sąd Apelacyjny wskazał, że powoływany w apelacji wyrok Trybunału Konstytucyjnego należy do tzw. wyroków zakresowych. Trybunał dostrzegł pominięcie ustawodawcze czyli stan prawny, w którym występuje niezgodny z Konstytucją wąski zakres unormowania - emerytura w warunkach wskazanych w art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy mogła być przyznana wyłącznie kobiecie, z dyskryminującym pominięciem mężczyzny. Z wyroku Trybunału Konstytucyjnego nie sposób wyprowadzić szczegółowych przesłanek nabycia prawa do emerytury dla mężczyzn w obniżonym wieku emerytalnym - innych niż to określiła sama ustawa, a tym samym nie można wyprowadzić pozytywnego przepisu o określonej treści. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego należy traktować jedynie jako postulat i zobowiązanie skierowane do prawodawcy o ustawowe uregulowanie problematyki, której wyrok dotyczy, w zakreślonym w tym celu czasie. Dopiero po uchwaleniu przepisu przez ustawodawcę, określeniu w nim przesłanek, które należy spełnić, aby nabyć prawo do emerytury, i po wejściu tych przepisów w życie, otwiera się dla wnioskodawcy droga do skutecznego ubiegania się o świadczenie emerytalne. Zdaniem Sądu Apelacyjnego innych przesłanek nabycia prawa do emerytury, które ni-

welowałyby dyskryminujące mężczyzn różnice w warunkach nabywania prawa do emerytury, nie można dopatrzeć się w unormowaniach konstytucyjnych. Przepis art. 32 Konstytucji traktuje o równości wszystkich wobec prawa i zakazie dyskryminacji, ale co do zakresu i formy zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego odsyła do ustawy (art. 67 ust. 1 Konstytucji). Konstytucja RP daje więc ustawodawcy swobodę w kształtowaniu uprawnień z zakresu zabezpieczenia społecznego. Sąd Apelacyjny zważył, że w dacie orzekania nastąpiła zmiana art. 29 ust. 1 ustawy - ustawą z dnia 28 marca 2008 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 67, poz. 411). Zmiana stanu prawnego nastąpiła wskutek realizacji powołanego przez Sąd pierwszej instancji wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2007 r. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sądy dokonują kontroli decyzji według stanu prawnego z daty jej wydania. Stan prawny obowiązujący w tej dacie, czyli w styczniu 2008 r., nie pozwalał organowi rentowemu na ustalenie wnioskodawcy prawa do emerytury, zatem wyrok wydany przez Sąd pierwszej instancji, którego zadaniem było zbadanie zasadności i legalności wydanej decyzji, jest prawidłowy.

Wnioskodawca zaskarżył powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego w całości skargą kasacyjną.

Wyrokiem z dnia 7 maja 2009 r. Sąd Najwyższy uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi. W uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy wyjaśnił, że stan prawny w zakresie prawa do emerytury mężczyzn urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. zmienił się z dniem ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego, w ten między innymi sposób, że z dniem tym ustało domniemanie konstytucyjności przepisu art. 29 ust. 1 ustawy, a w rezultacie sądy orzekające w sprawie takiej jak sprawa ubezpieczonego powinny uczynić wszystko, co leży w zakresie ich kompetencji, aby przywrócić stan zgodny z Konstytucją. Następnie Sąd Najwyższy wyjaśnił, że zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2007 r., III UK 25/07, w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, sąd ocenia legalność decyzji rentowej według stanu rzeczy w chwili jej wydania, jednakże w uzasadnionych sytuacjach, kiedy przesłanka prawa do renty dotycząca wymaganego stażu ubezpieczeniowego spełni się w sposób pewny w dniu wydania zaskarżonej decyzji, sąd może przyznać ubezpieczonemu świadczenie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2002 r., II UKN 13/01, OSNP 2003 nr 22,

poz. 549). Nawet gdyby uznać, że organ rentowy jest obowiązany do ścisłego i bezwzględnego przestrzegania przepisu art. 29 ust. 1 ustawy, który w dniu rozstrzygnięcia sprawy wnioskodawcy nie stwarzał - zgodnie z jego brzmieniem - podstaw do przyznania wnioskodawcy prawa do emerytury, to ograniczenie takie nie dotyczy sądu pracy i ubezpieczeń społecznych, który - rozpoznając sprawę taką jak sprawa wnioskodawcy po dniu ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego jego niekonstytucyjność - jest obowiązany do podejmowania wszelkich, leżących w jego kompetencji środków mających na celu przywrócenie stanu zgodnego z Konstytucją, czyli zapewnienie osobom znajdującym się w takiej jak skarżący sytuacji materialnoprawnej i procesowej, niedyskryminacyjnego traktowania w zakresie ustalania prawa do emerytury. Sąd Najwyższy podzielił pogląd Sądu Apelacyjnego, zgodnie z którym przepisy Konstytucji nie mogą stanowić podstawy prawnej ustalenia ubezpieczonemu prawa do emerytury, jednakże wskazał, że zarówno z treści wyroku Trybunału Konstytucyjnego, jak i treści nowego przepisu art. 29 ust. 1 ustawy wynika jednoznacznie, że to Trybunał Konstytucyjny w sentencji orzeczenia sformułował przesłanki niedyskryminacyjnego ustalania prawa do emerytury mężczyznom (osiągnięcie wieku 60 lat i wykazanie 35-letniego okresu składkowego i nieskładkowego). Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, ustawodawca nie dysponował w tym zakresie „swobodą w kształtowaniu uprawnień z zakresu ubezpieczenia społecznego”, ponieważ te przesłanki wymienione w sentencji wyroku Trybunału zostały wprowadzone ustawą nowelizującą wprost do treści art. 29 ust. 1 ustawy. Z uzasadnienia decyzji organu rentowego i zapadłych w sprawie orzeczeń Sądów obu instancji wynika zaś, że ubezpieczony spełnił powyższe przesłanki w dniu złożenia wniosku o ustalenie prawa do emerytury, co Sądy powinny były wziąć pod rozwagę przy rozpoznaniu sprawy, stosując zgodną z Konstytucją wykładnię art. 29 ust. 1 w brzmieniu obowiązującym w okresie od dnia ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego do dnia wejścia w życie ustawy zmieniającej lub - co odnosi się do Sądu drugiej instancji - stosując wprost przepis art. 29 ust. 1 w nowym brzmieniu obowiązującym w dniu wydania przez ten Sąd zaskarżonego niniejszą skargą kasacyjną wyroku.

Sąd Apelacyjny w Lublinie, rozpoznając sprawę po uchyleniu poprzedniego orzeczenia przez Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 26 listopada 2009 r. [...] uchylił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Siedlcach z 10 kwietnia 2008 r. [...] i umorzył postępowanie w zakresie prawa do emerytury wnioskodawcy od dnia 8 maja 2008 r. W uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Apelacyjny uznał za usprawiedliwione za-

rzuty apelacji tylko w zakresie dotyczącym ustalenia prawa do emerytury od dnia 8 maja 2008 r., to jest od daty wejścia w życie nowej treści art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy, jednakże postępowanie w tym zakresie należało umorzyć, gdyż w toku postępowania sądowego organ rentowy ustalił wnioskodawcy prawo do emerytury od dnia 8 maja 2008 r. W zakresie dotyczącym ustalenia prawa do emerytury za okres poprzedzający tę datę, to jest od 11 lutego 2004 r., Sąd Apelacyjny uznał, że apelację należy oddalić, ponieważ dopiero zmiana stanu prawnego od dnia 8 maja 2008 r. umożliwiła ubezpieczonemu nabycie prawa do świadczenia w oparciu o przesłanki ukończenia wieku 60 lat oraz legitymowania się 35-letnim okresem składkowym i nieskładkowym. Zdaniem Sądu Apelacyjnego brak podstaw do ustalenia prawa do emerytury za okres wcześniejszy, zatem nie ma potrzeby prowadzenia szczegółowych rozważań dotyczących problematyki związanej ze stwierdzeniem niekonstytucyjności przepisów prawa.

Wnioskodawca zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną w całości i wniósł o jego uchylenie oraz o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w Siedlcach z 10 kwietnia 2008 r. w całości i przyznanie wnioskodawcy prawa do emerytury od dnia 11 lutego 2004 r. Zaskarżonemu wyrokowi wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy, art. 32 i 33 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 398²⁰ k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna wnioskodawcy ma uzasadnione podstawy. Sąd Apelacyjny w sposób rażący naruszył przepis art. 398²⁰ k.p.c., orzekając w sposób sprzeczny z wykładnią przepisów prawa dokonaną przez Sąd Najwyższy w wyroku uchylającym wcześniejsze orzeczenie Sądu drugiej instancji w niniejszej sprawie. Z wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r. [...] wynika jednoznacznie, że z dniem ogłoszenia sentencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2007 r., P 10/07, to jest z dniem 30 października 2007 r., przepis art. 29 ust. 1 ustawy - w brzmieniu obowiązującym na dzień wydania decyzji przez organ rentowy w niniejszej sprawie - utracił domniemanie zgodności z art. 32 i 33 Konstytucji RP w zakresie, w jakim nie przyznaje prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym mężczyźnie, który osiągnął wiek 60 lat i co najmniej 35-letni okres składkowy i nieskładkowy. Z powołanego powyżej wyroku Sądu Najwyższego wynika również, że konsekwencją utraty domniemania konstytucyjności w powyższym zakresie jest obowiązek zapewnienia

przez sądy, orzekające w sprawie takiej jak sprawa wnioskodawcy, stanu zgodnego z Konstytucją RP poprzez zastosowanie wobec mężczyzn niedyskryminacyjnych przesłanek ustalenia prawa do emerytury, to jest przesłanki osiągnięcia wieku 60 lat oraz przesłanki 35-letniego okresu składkowego i nieskładkowego. Jak wskazano w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., III UK 96/08, Sąd drugiej instancji powinien zastosować wprost przepis art. 29 ust. 1 w nowym brzmieniu obowiązującym w dniu wydania przez ten Sąd wyroku z dnia 3 lipca 2008 r. [...], ze skutkiem od daty złożenia wniosku o emeryturę przez wnioskodawcę, który to wniosek został złożony po publikacji wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Tymczasem Sąd Apelacyjny, przytaczając treść art. 398²⁰ k.p.c. i podkreślając związaną wykładnią przepisów dokonaną w wyroku kasatoryjnym przez Sąd Najwyższy, wydał wyrok w sposób rażąco odbiegający od interpretacji przyjętej przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 maja 2009 r. [...], odmawiając zastosowania art. 29 ust. 1 ustawy w nowym brzmieniu do wniosku złożonego w dniu 30 listopada 2007 r.

Z tych samych powodów za oczywiście uzasadniony należy uznać zarzut naruszenia art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy, gdyż z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, że wnioskodawca spełnił opisane powyżej przesłanki wieku i stażu ubezpieczeniowego w dniu złożenia wniosku o ustalenie prawa do emerytury.

Ponieważ podstawa naruszenia prawa materialnego jest oczywiście uzasadniona, zaś naruszenie przepisów prawa procesowego w niniejszej sprawie polega na wydaniu przez Sąd drugiej instancji orzeczenia sprzecznego z wykładnią dokonaną przez Sąd Najwyższy w wyroku uchylającym wcześniejszy wyrok Sądu drugiej instancji w tej samej sprawie, Sąd Najwyższy przyznaje wnioskodawcy prawo do emerytury od dnia 30 listopada 2007 r., to jest od dnia złożenia wniosku o emeryturę. W dacie tej wnioskodawca spełnił przesłanki nabycia prawa do emerytury określone w przepisie art. 29 ust. 1 ustawy, w brzmieniu obowiązującym od dnia 8 maja 2008 r., które to przesłanki powinny znaleźć zastosowanie przy rozpoznawaniu wniosku o przyznanie prawa do emerytury złożonego po opublikowaniu sentencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2007 r., P 10/07.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

=====